

Anmeldelse: Lita Lundquist, *Humorsocialisering. Hvorfor er danskerne ikke så sjove som de selv tror?* Frederiksberg: Samfundslitteratur. 2020 (209 sider)

HARTMUT HABERLAND¹

Danskerne har altid forsikret, at deres humor desværre er uoversættelig, da den består af lutter småbitte sproglige vendinger der har en egen komik, det kan også have bidraget til at tyskerne ikke lagde mærke til at de ikke blev taget alvorligt.

Bertolt Brecht, FLYGTNINGESAMTALER

INDLEDNING

Bertolt Brecht skrev sine *Flygtningesamtaler* under Anden Verdenskrig efter han fra 1933 til 1939 havde boet ‘under det danske stråtag’ i Skovsbostrand ved Svendborg Sund. Han må i denne tid have hørt ‘et eller andet’ om dansk humor og selv have haft oplevelser med den. Vi kender alle de klassiske autostereotypier om Danmark (“Danmark er et lille land og dansk er et vanskeligt sprog”, Korzen og Schwarz 1978: 67), men det er interessant at Brecht allerede i 1940’erne kunne rapportere en anden dansk autostereotypi, nemlig at dansk humor er noget særligt og især uoversættelig. Lita Lundquists bog er et bidrag til at forstå hvorfor danskerne dyrker denne stereotype opfattelse om sig selv, og hvad der faktisk er om den.

BOGENS OPBYGNING

Lundquist læner sig op ad en bred vifte af bidrag fra filosofi, psykoanalyse og sprogvidenskab om humor og beslægtede fænomener som latter

1 Tak til Bjarne Ørnsnes, Rie Obe og især Lars Heltoft for kommentarer.

og ironi (fra Platon til Kierkegaard, og Sigmund Freud, Viktor Raskin, Herbert Clark). Desuden inddrager hun faglighed der kan bidrage til forståelsen af humor (Norbert Elias, Bruno Latour, Gilles Fauconnier, Sperber og Wilson, Grice, Hansen og Heltoft, Per Durst- Andersen). Hun inddrager disse bidrag på forskellig vis i bogens tre hovedafsnit, som i rækkefølge handler om humor, sprog og samfund.

I afsnittet om humor lægger Lundquist ud med en beskrivelse af udlændinges møde med dansk humor, som de selv oplever som grænseoverskridende, fortsætter med en gennemgang af klassiske humorteorier og slutter med en beskrivelse af danskernes brug af ironi og selvironi. I afsnittet om sprog er første emne lingvistikens bidrag til analyse af humor, fulgt af en diskussion af de danske "småord" (dvs. dialogiske partikler) som *jo*, *da*, *vel*, som hun tolker som 'humorsignaler', og til sidst bemærkninger om sprogets og humorens kropsliggørelse, som modvirkes af oversættelsesprocessen.

I afsnittet om samfundet drøfter Lundquist først nationale former for humor for så at koncentrere sig om to nationer: Danmark og Frankrig. Forskellen mellem de to landes humor forklarer hun med at de to landes nationale kulturer har udviklet sig signifikant forskelligt. Med støtte i Norbert Elias (1939) taler hun om to forskellige "civiliseringsprocesser" som – i Lundquists forståelse – har ført til meget forskellige former for humor i de to lande. Her slutter hun fra de beretninger om den "lillebitte humor" (i Høffdings forstand, se nedenfor), som hun har fået gennem sine interviews, direkte til den "store humor". Afslutningsvis diskuterer hun hvilke konsekvenser af disse forskelle hun kan se i international politik, ved internationale forretningsforbindelser og for Europaparlamentet.

Bogen bygger på et rigt empirisk materiale: først en gruppe interviews med fem danskere i Frankrig og fem franskmænd i Danmark fra 2008, så to spørgeskemaundersøgelser med 26 studerende (både danske og ikke-danske) på internationale studier ved CBS (2010), dernæst interviews med og observation af otte danske tolke ved Europa-Parlamentet (2012) og til sidst interviews med ti danske, tolv franske og syv tyske medlemmer af Europa-Parlamentet (2013).

Forfatteren blev inspireret til begrebet "humorsocialisering" i titlen af bogen af en lille bog af Harald Høffding fra 1916 i hvilken han skel-

ner mellem “den store Humor”, “den lille Humor” og “den lillebitte Humor”. Den store humor er en livsanskuelse, en humoristisk habitus, den lille humor en enkelttilstand og den lillebitte humor et øjebliksbillede. Danskernes store humor er formet af utallige oplevelser af lille og lillebitte humor og er forskellig fra franskmændenes, tyskernes og andres store humor fordi den bygger på oplevelser som er forskellige for de forskellige folkeslag. Med andre ord: Danskere, franskmænd og tyskere har gennemgået en forskellig socialisering i humor, hvad der i det mindste delvis forklarer forskellene mellem deres humor. Lundquist opfatter derfor ikke humor som en antropologisk konstant, men noget der i det mindste skal analyseres under en kraftig national-kulturel vinkling.

HUMOR OG DE MANGE SPROG

En interessant pointe som kommer frem flere steder i bogen, er at mange af de ‘rich points’ (i Michael Agars 1995 forstand) som udlændinge oplever i forbindelse med dansk humor, opstår i situationer hvor der ikke tales dansk, men et *lingua franca*, oftest engelsk eller fransk. Dansk bruges heller ikke i Lundquists interviews og spørgeskemaer. Dette styrker indirekte forfatterens påstand om at dansk humor er uoversættelig – den bliver til en fuser når den ikke foregår på dansk. Lita Lundquist knytter uoversætteligheden til den danske brug af dialogiske partikler som fungerer som advarselssignaler om at en ytring ikke skal tages bogstaveligt, men som selvfølgelig går tabt når danskere taler engelsk eller fransk.

Lita Lundquist refererer til Hansen og Heltofts *Grammatik over det danske sprog*, som taler om “de for dansk sprog så typiske småord som *jo, skam, mon, vist, nok, vel*” (Hansen og Heltoft 2011: 1015, her citeret på s. 94). Det er dog værd at lægge mærke til at Hansen og Heltoft omtaler disse småord eller, i deres terminologi, dialogiske partikel som *typiske* for dansk, ikke nødvendigvis som *specifikke* og slet ikke – som Lundquist skriver på side 118 – “unikke”. Småord som i det mindste ligner de danske, findes også i alle andre germanske sprog – med den påfaldende undtagelse af engelsk (Schubiger 1965) og (i hvert fald noget ældre) islandsk – og desuden i russisk (Arndt 1960) og flere østasiatiske sprog. Fordelingen af funktionerne mellem de danske dialogiske partikler er

givetvis specifikt dansk (hverken norsk, svensk eller tysk har noget der svarer til *skam* eller *sgu*).² Spørgsmålet er simpelthen om Hansen og Heltofts analyse af de danske dialogiske partikler som markeringer af forskellige stemmer i dialogen kan anvendes på andre sprog; hvis ikke, er de faktisk *unikke* og ikke bare *typiske* for dansk. En sammenligning mellem danske og japanske partikler (Haberland og Obe 2018, Obe og Haberland 2019) tyder faktisk på at i hvert fald japanske småord ikke har samme relation til polyfoni som de danske småord, på trods af de ellers slående ligheder. Det ville have styrket forfatterens argument hvis hun havde inddraget flere sprog end engelsk og fransk, dvs. andre sprog der netop har ‘småord’, som dog ikke nødvendigvis fungerer på samme måde som i dansk.

Lundquist foreslår selv at forholdet mellem de skandinaviske landes humor burde undersøges i lyset af deres sproglige ligheder og forskelle. Hvis man som forfatteren på den ene side accepterer at dansk humor dels er præget af “det danske sprog og dets særegenheder” og dels af “det danske samfunds indretning som resultat af en bestemt civiliseringsproces” (s. 180), og hvis man så på den anden side konstaterer at de tre skandinaviske sprog har ‘samtalesmåordene’ til fælles, så lægger det op til at forskellen i de tre skandinaviske folks humor skyldes forskellen i den måde de i historien har udviklet deres kultur. Lundquist foreslår et større forskningsprojekt herom.

Hun koncentrerer sig dog om en konkret forskel mellem dansk og fransk kultur: hvor det danske samfund er præget af en lejrålsmentalitet med en hyggelig, indadskuende fællesskabsfølelse, er det franske samfund – her støtter hun sig til Norbert Elias (1939) – stadigvæk præget af en mere konkurrencepræget hofkultur som ikke værdsætter selvironi, men snarere åndrige bemærkninger, *esprit*. Her bygger Lundquist igen på iagttagelser af “lillebitte humor” som fører til udsagn om den “store humor”.

DELER ALLE DANSKERE ‘FÆLLES GRUND’?

Lita Lundquist går ud fra at den danske humorsocialisering faktisk er noget *dansk*, dvs. at alle danskere deler “fælles grund” (s. 89), og at der hverken findes nævneværdige regionale, sociale eller kønsmæssige

2 Tak til Lars Heltoft for at gøre mig opmærksom på dette.

forskelle (i modsætning til hvad bl.a. Tannen helt tilbage i 1981 har fundet for gruppespecifikke samtalestilarter i USA).

Alle danskere? Det er umiddelbart svært at tro at humor udspiller sig på samme måde ved et sønderjysk kaffebord som ved en vennekomsammen over proseccoflaskerne i et nordsjællandsk sommerhus, eller mellem fiskere i Thyborøn som på et værtshus på Amager, for slet ikke at tale om køns- og generationsforskelle. Her er afgjort noget som kommende undersøgelser burde få fat i. Og netop da bogen handler så meget om socialisering, ville det være endnu mere interessant at undersøge om første- og andengenerationsindvandrere både fra vestlige og ikke-vestlige lande overtager den danske humor i takt med at de lærer det danske sprog, eller om de udvikler deres egen form for humor som er både forskellig fra humor blandt danske danskere og humor i deres oprindelseslande. I min omgangskreds cirkulerer historien om et ægtepar som skulle have ført følgende samtale:

Mand: Jeg ønsker mig flere børn.

Kone: Fint, men det bliver ikke med mig.

Lundquist fortæller en historie om en franskmænd der synes at det var grænseoverskridende for ham at en dansk kollega for sjov foreslog at han skulle skille sig af med sin franske kone og gifte sig med en dansk pige for endelig at lære sig dansk. Her kan man bare konstatere at danskere imellem er den slags humor fuldt acceptabel. Der er dog det *aber dabei* ved den antagelse at det i min anekdote drejer sig om to andengenerationsindvandrere eller snarere førstegenerationsdanskere, så det beviser at det i hvert fald for nogle kun tager en generation at blive socialiseret til dansk humor. Denne indsigt tager vi lige med. Og den burde ikke komme så overraskende når man går ud fra at kultur ikke er noget man arver, men – for at bruge Couplands formulering – er “an active, iterative, constructive process” (2010: 107), altså noget som ikke nødvendigvis kun sker i primærsocialiseringen.

Man kan spørge om bogen åbner for flere spørgsmål end den besvarer, da den implicit og nogle gange eksplicit lægger op til flere sammenlignende analyser af humor, dens sproglige virkemidler og dens kulturelle baggrund (også i historisk perspektiv) mellem Danmark og vores nabolande.

Lundquist fremhæver at danskerne selv tror at selvironi er en vigtig del af dansk humor, men det er ikke sikkert at danskere altid påskønner udlændinges brug af selvironi i bemærkninger der er ment som morsomme. Denne anmelder deltog i 90'erne i et lærermøde på mit institut på RUC, hvor vi diskuterede postkoloniale studier som noget der skulle puste liv i fremmedsprogsstudierne med deres dalende studentsøgning. Jeg kom til at sige: "Her må tyskfaget vel melde pas, og på denne måde taber Tyskland Første Verdenskrig for anden gang på RUC."³ I stedet for den forventede befriende latter var reaktionen isnende tavshed. Noget var gået galt. Enten var min danske humorso-cialisering indtil videre slået fejl, måske fordi selvironi var acceptabel på det personlige plan men ikke på en nations vegne. Eller også – som nogle af mine danske venner snarere mener – forudsatte vittigheden historisk baggrundsviden (at Tyskland mistede sine kolonier efter første verdenskrig), hvad jeg ikke skulle have forudsat som 'fælles grund' med mit publikum.

Hartmut Haberland

Institut for Kommunikation og Humanistisk Videnskab

Roskilde Universitet

hartmut@ruc.dk

LITTERATUR

Agar, M. 1995. *Language shock: Understanding the culture of conversation*. New York: HarperCollins.

Arndt, W. 1960. "Modal Particles" in Russian and German. *Word* 16(3). 323-336.

Brecht, Bertolt. 1966. *Flytningesamtaler*. På dansk ved Ivan Malinovski. København: Gyldendal.

Coupland, N. 2010. *Style. Language variation and identity*. Cambridge: Cambridge University Press.

Elias, N. 1939. *Über den Prozeß der Zivilisation*. Basel: Verlag Haus zum Falken. [På engelsk 1994].

Haberland, H. & R. Obe. 2018. Dialogiske partikler i oversættelse. En sammenligning af danske dialogiske partikler og japanske interaktive partikler. *IDUN. Journal of Nordic Studies/北欧研究* (Osaka) 23. 75-91

3 Læg mærke til 'humorsignalet' *vel*. Det inviterer til en accept

- Hansen, E. & L. Heltoft. 2011. *Grammatik over det danske sprog*, bind 1-3. København: Det Danske Sprog- og Litteraturselskab.
- Høffding, H. 1916. *Den store Humor. En psykologisk studie*. København: Nordisk Forlag.
- Korzen, F. & J. Schwarz 1978. The muted voice of immigrant workers. N. Dittmar m.fl. (red.), *Papers from the First Scandinavian-German symposium on the language of immigrant workers and their children*, 67-78, ROLIG-papir 12.
- Obe, R. & H. Haberland 2019. Japanske interaktive partikler i dansk oversættelse. *NyS, Nydanske Sprogtudier* 57. 113-138.
- Schubiger, M. 1965. English intonation and German modal particles. *Phonetica* 12. 65-84.
- Tannen, D. 1981. The machine-gun question: an example of conversational style. *Journal of Pragmatics* 5. 383-397